

УДК 371.13(73)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ В США

Бідюк Наталя Михайлівна
м.Хмельницький

У статті розглянуто організаційні і дидактичні умови професійної підготовки майбутніх учителів старшої школи в системі педагогічної освіти США. Особлива увага приділена формуванню змісту підготовки та використанню інноваційних педагогічних технологій.

Ключові слова: вчитель старшої школи, стандарти, принципи, зміст, технології, портфоліо, супервізія, практика.

Постановка проблеми. У сучасних умовах спостерігається зростання вимог суспільства до особистісних і професійних якостей вчителів, ефективності та результативності їх педагогічної діяльності. Досягнення компромісу між запитами суспільства, рівнем професіоналізму вчителів і результатами їх професійної діяльності актуалізує необхідність здійснення реформ для удосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів, орієнтованої на їх самовдосконалення і професійне зростання, досягнення особливого авторитету у сфері соціального партнерства, налагодження гармонійних педагогічних відносин і взаєморозуміння з новою генерацією підростаючого покоління, з урахуванням її інтелектуальної активності, появою нових навчально-пізнавальних і соціально-психологічних потреб. У цьому контексті вагомим значення має трансформація професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя старшої школи шляхом оволодіння ним новою професійною роллю – візрця толерантної особистості у навчально-виховному процесі учнів старшої школи. Відтак, актуальності набуває питання оптимізації змісту, урізноманітнення форм та технологій професійної підготовки вчителів старшої школи, удосконалення організаційно-дидактичних умов її якісної реалізації. Суттєвим джерелом формування нової стратегії і розвитку національної системи педагогічної освіти, розробки цілей і завдань професійної підготовки вчителя старшої школи відповідно до світових стандартів є вивчення прогресивних ідей зарубіжного досвіду, зокрема США.

Аналіз останніх публікацій. Вивчення літературних джерел свідчить про посилення інтересу дослідників до проблем становлення і розвитку системи педагогічної освіти в США. Проблема професійної підготовки вчителів та окремі її аспекти знайшли висвітлення у працях відомих вітчизняних та зарубіжних учених, а саме: професійної підготовки вчителя (Є. Барбіна, З. Большакова, О. Глузман, О. Дубасенюк, Г. Нагорна, О. Пехота та ін.); трансформації освіти у світовому просторі (Б. Вульфсон, І. Зяюн, М. Лещенко, З. Малькова, І. Марцинківський, Н. Ничкало), та в окремих країнах (Великій Британії та її регіонах – Н. Авшенюк, Ю. Алфьоров, І. Задорожна, І. Козубовська, О. Леонтьєва, А. Парінов, В. Поліщук, Л. Пуховська; США – Т. Кошманова, І. Пентіна, О. Пономарьова, Р. Роман та ін.).

Аналіз літературних джерел показав, що проблема підготовки вчителів старшої школи, а саме її дидактичні аспекти у педагогічному досвіді США, детально не вивчалася, що і визначило мету статті – розкрити організаційно-дидактичні умови професійної підготовки майбутніх вчителів старшої школи у системі педагогічної освіти США.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система педагогічної освіти США є відкритою, самостійною, гнучкою, багатофункціональною, багатопрофільною, адаптивною структурою, яка охоплює взаємопов'язані і взаємодіючі системотвірні компоненти, що забезпечують її динамічний і впереджувальний розвиток. Як соціальний інститут, вона є складовою державної освітньої політики, реалізація якої забезпечується гнучкою законодавчо-нормативною базою, тісним зв'язком зі школою, що уможливорює оперативне реагування на її динамічні зміни і сприяє забезпеченню стабільності в освітньому просторі американського суспільства. Професійна підготовка вчителя старшої школи має специфіку, оскільки передбачає не лише чітку організаційну структуру на

всіх рівнях, а передусім – врахування особливостей контингенту учнів; єдність і взаємозв'язок теоретичної підготовки з практикою; інноваційність і професійну спрямованість освітніх програм; гнучкість системних зв'язків з освітянами, батьками та громадськістю тощо.

Загальновідомо, що уряд США спрямовує значні зусилля на постійне реформування освітньої політики, про що свідчить низка законодавчих актів, зокрема: «Цілі 2000: досягнення національних цілей освіти» (1991 р.), «Освіта світового класу» (1993 р.), «Акт про освіту Америки» (1996 р.), «Закон про початкову та середню Освіту» (1998 р.) та його нова редакція, відома під назвою «Жодної відстаючої дитини», Державний закон США № 107-110 (2002 р.). В цих документах визначено основні цілі, завдання та стратегії підготовки і підвищення рівня професіоналізму вчителів старшої школи. Відтак, основними стратегіями є запровадження в систему професійної підготовки учителів старшої школи альтернативних форм та програм навчання, які передбачають гнучкість умов професійної діяльності вчителів, забезпечують їхні індивідуальні потреби, сприяють неперервному професійному зростанню та «відповідають реаліям шкільної практики»; акцентування на збільшенні гуманітарної складової у формуванні змісту підготовки тощо [1, с. 60]. Згідно з положеннями закону «Жодної відстаючої дитини» професійна підготовка є обов'язковою для завоювання вчителями та керівниками середніх шкіл вмінь і навичок, необхідних для забезпечення високоякісної шкільної підготовки, яка відповідає національним стандартам шкільної освіти; поглиблення предметних та методичних знань; залучення вчителів до планування та вдосконалення навчального процесу, а також дослідження та критичного оцінювання навчальної діяльності учнів згідно з освітніми стандартами [2, с. 102].

В основі теоретичного обґрунтування організаційно-дидактичних засад професійної підготовки вчителів старшої школи США лежить сукупність ідей відомих американських педагогів Т. Гаскея, Л. Дарлінг-Хаммонда, Дж. Літл, Д. Спаркса, А. Харгрівса, які розглядають професійну підготовку вчителів як діяльність, спрямовану на удосконалення процесу викладання та формування умінь здійснювати якісне навчання учнів, а також як можливість набуття вчителями вищого статусу та обов'язків в рамках педагогічної професії (вчитель-наставник, досвідчений вчитель, «ефективний вчитель», фасилітатор, модератор тощо) [3, с. 78].

Вивчення нормативних документів показало, що законодавчою основою професійної підготовки вчителів старшої школи в США є національні стандарти, які визначають цілі, завдання, зміст, форми, технології організації навчального процесу; передбачають формування професійної готовності вчителів до реалізації педагогічної діяльності та професійного самовдосконалення. Стандарти перебувають у процесі постійного реформування з урахуванням пропозицій учителів-практиків. У стандартах передбачено, що професійна підготовка майбутнього вчителя старшої школи має бути спрямованою на результат, що визначається підвищенням рівня навчальної успішності учнів старшої школи; поглибленням фахових знань учителів з навчальної дисципліни, а також дисциплін психолого-педагогічного циклу; врахуванням диференційованості індивідуальних інтересів та потреб підлітків; удосконаленням методики викладання, об'єднанням вчителів у професійні спільноти тощо. Цікавим є той факт, що на основі національних стандартів професійної підготовки вчителів старшої школи більшість штатів США розробляють власні стандарти, в яких окреслюють конкретні вимоги до професійної підготовки вчителів штату. Представники Національної ради з розвитку персоналу США стверджують, що розробники програм професійної підготовки вчителів мають чітко дотримуватися стандартів та залучати самих вчителів до процесу їх удосконалення [4, с. 4].

На основі вивчення стандартів професійної підготовки вчите-

лів старшої школи зазначимо, що зміст їхньої підготовки охоплює загальні аспекти якості викладання, об'єктивності оцінювання, організації активної співпраці всіх учасників освітнього процесу; знань основних когнітивних, соціальних, психолого-педагогічних характеристик учнів старшої школи з метою забезпечення ефективності навчально-виховного процесу, спрямованого на розвиток особистості старшокласника з урахуванням особистісно-діяльнісного й особистісно орієнтованого підходів. Здійснений аналіз змісту навчальних планів та програм підготовки вчителів старшої школи в США дав змогу констатувати, що вони є гнучкими, побудовані за модульним принципом, передбачають загальноосвітню, психолого-педагогічну, фахову, методичну та практичну підготовку. Особливе місце у професійній підготовці вчителів старшої школи належить самостійній роботі, на яку витрачається приблизно стільки ж часу, скільки сумарно займає прослуховування лекційних курсів та участь у практичних заняттях.

Базовим підґрунтям професійної підготовки вчителів старшої школи виступають загальнометодологічні принципи, що сприяють забезпеченню неперервності у навчанні і самонавчанні; вільному доступу до отримання освіти; врахуванню індивідуальних особливостей, потреб і досвіду; впровадженню інноваційних підходів у розробку змісту навчальних програм і планів для забезпечення їхньої професійної спрямованості, гнучкості та мобільності на основі міждисциплінарного підходу; підвищенню ефективності навчальної діяльності учнів старшої школи та її результативності; розвитку професійних умінь та творчих здібностей; орієнтації на перспективний розвиток та потреби суспільства тощо.

У практичному досвіді організації професійної підготовки майбутніх вчителів старшої школи використовують три моделі навчання: традиційно-дидактичну, проблемно-пошукову і фасилітовану. Перевага надається фасилітованій, концептуальною ідеєю якої є ідея цілісного професійно-особистісного формування майбутнього вчителя як суб'єкта освітнього процесу впродовж усього періоду навчання і подальшої професійної діяльності. Відповідно до цих моделей педагогічні технології професійної підготовки вчителів старшої школи представлені трьома групами: традиційно-дидактичні (демонстрація, опитування, відповіді на запитання), проблемно-пошукові (дискусії, проблемні ситуації, бесіди) і фасилітовані (інтерактивні технології «круглого столу», «мозкова атака», «кейс-навчання» тощо).

З'ясовано, що американські педагоги надають перевагу прогресивним інтерактивним технологіям: груповим, ігровим, рефлексивним, комбінованим, інтегрованим, проектним, інформаційно-комунікаційним, суттєвими особливостями яких є активна позиція студента, проблемний характер навчання на основі співпраці, партнерства та діалогу. Ефективне використання інтерактивних технологій сприяє залученню майбутніх учителів до процесу пізнання, розвитку критичного мислення, активності, самостійності, формуванню професійного світогляду, рефлексії власної навчально-пізнавальної діяльності шляхом оперативного визначення її результатів, моделювання життєвих ситуацій, створення атмосфери співдружності і співпраці тощо.

Зауважимо, що перспективною технологією оцінювання навчальної діяльності майбутніх вчителів є професійне портфоліо, яке активно використовується як спосіб фіксації академічних і практичних досягнень. Вивчення та узагальнення підходів американських методистів (Г. Баррет, Б. Джадсон, П. Дулітл, Т. Кьюз, К. Неппер, М. О'Нейл, В. Райт, Дж. Робінсон, П. Селдін, Б. Шор, Л. Шульман та ін.) дозволило виділити п'ять етапів роботи з портфоліо: мотивацію, визначення типу портфоліо, встановлення періодів роботи та термінів здачі, формування змісту розділів, оцінювання. Як правило, традиційними типами професійного портфоліо вчителів, є портфоліо документів, портфоліо робіт, портфоліо відгуків. Призначення портфоліо для вчителів старшої школи полягає в оцінюванні навчальної діяльності при ліцензуванні та ухваленні рішень щодо працевлаштування, призначення на посаду, визначення рівня заробітної плати відповідно до кваліфікації, професійного зростання. Електронний варіант портфоліо є найкращим шляхом забезпечення ефективного старту для молодого вчителя-початківця.

Необхідною умовою розвитку індивідуальних здібностей,

умінь та навичок самостійної, творчої діяльності вчителів є встановлення стійкої міжособистісної взаємодії в групі. Американські моделі суб'єкт-суб'єктних відносин у груповому навчанні майбутніх вчителів представлені навчанням у співпраці, партнерством, навчальними угодами, діалогами, дискусійними форумами, офісними годинами тощо. Цікавою, на нашу думку, є ситуативна форма організації навчальної діяльності майбутніх вчителів, суть якої полягає у використанні реальної практичної ситуації як основи для дискусій в малих групах. Аналіз таких ситуацій допомагає їм побачити двозначність, конфліктність, складність у простій, на перший погляд, ситуації. На думку Е. Віллегас-Раймерс, ситуативне навчання уможливорює осмислення вчителем проблемного характеру навчання, а також обговорення проблем серед колег [5, с. 132].

Становить інтерес така інноваційна форма професійної підготовки американських учителів старшої школи як супервізія (різновид спостереження). Її суть полягає у відвідуванні керівництвом чи висококваліфікованими педагогами школи занять вчителя-початківця або практиканта, під час якого здійснюється спостереження за його педагогічною діяльністю та перевіряється її відповідність встановленим вимогам. Процедура супервізії включає такі етапи: проведення спільної наради супервізорів та вчителя (практиканта) перед спостереженням; безпосереднє спостереження за педагогічною діяльністю у класі; аналіз даних, зібраних у процесі спостереження; обговорення результатів. Якісна супервізія передбачає плідну співпрацю супервізора та вчителя [6, с. 323]. Серед недоліків американські методисти вважають відсутність критичних зауважень вчителю-початківцю, в результаті чого він не знає, яких помилок припустився, або які аспекти його діяльності були негативно сприйняті супервізорами; зосередженість супервізії лише на педагогічній діяльності у класі, що не дає змоги побачити підготовку та планування уроку вчителем, процесів його мислення, інтересів, мотивації, спілкування з батьками, колегами, участі у житті школи, які є важливими аспектами професійної діяльності; психологічний опір учителів-початківців [5, с.72]. На нашу думку, саме за умов подолання психологічного опору вчителів-початківців, створення атмосфери поваги, терпіння, розуміння, і підтримки молодого вчителя (практиканта), супервізія може бути ефективною та об'єктивною формою оцінювання результатів їх педагогічної діяльності.

Серед інноваційних технологій професійної підготовки американських учителів старшої школи вважаємо за доцільне виокремити каскадну форму навчання. Її суть полягає у проходженні досвідченими вчителями програми професійної перепідготовки, в процесі якої вони удосконалюють знання з конкретної навчальної дисципліни, окремих аспектів методики викладання або вивчення певної теми. Після завершення програми вчителі повертаються у школу для передачі колегам отриманих знань, вмінь та навичок. Таких вчителів називають вчителями першого покоління або тренерами, які у подальшому беруть участь у професійній підготовці молодого покоління вчителів. Каскадна форма вимагає ретельного планування та вибору першого покоління вчителів. Вона часто використовується для допомоги вчителям в оволодінні базовими навичками роботи з комп'ютером чи новітніми освітніми технологіями. Недоліками каскадної форми є невисока мотивація вчителів до виконання ролі тренерів.

Завдяки всевітній електронній мережі майбутні вчителі отримують можливості користування навчально-методичними матеріалами; спілкування з досвідченими педагогами та отримання порад щодо ефективних підходів викладання; проходження навчальних курсів; участі в Інтернет-семінарах, телеконференціях, дискусіях, форумах і чатах.

Зауважимо, що невід'ємну частину фахової підготовки становить навчальна педагогічна практика, метою якої є створення умов для закріплення знань і навичок, необхідних сучасному вчителю; здобуття практичного досвіду організації та реалізації навчально-виховного процесу в старшій школі. Особливістю навчальної педагогічної практики є її логічне поєднання у вигляді пасивної (вивчення роботи освітніх закладів, ознайомлення з навчальним процесом, методами організації виховної роботи, допомога вчителям) та активної (безпосередня навчально-виховна

робота в школі, що забезпечує тісний зв'язок викладання дисциплін з навчальним планом старшої школи) практик.

Як бачимо, в освітній практиці США відбувається постійний пошук інноваційних форм та технологій організації професійної підготовки вчителів старшої школи, які спрямовані на забезпечення якісного навчання на основі особистісно орієнтованого підходу, співпраці, партнерства та діалогу, активізації пізнавальних здібностей, розвитку критичного мислення, а також рефлексії власної навчальної діяльності та формуванні професійного світогляду.

Отже, перспективні ідеї досвіду підготовки вчителів старшої школи у США можуть бути використані в Україні шляхом реформаційних змін, а саме: посилення уваги до добору вступників на педагогічні спеціальності з використанням тесту на професійну придатність; введення ознайомлювальної педагогічної практики у перші два тижні навчання майбутніх вчителів у вищому навчальному закладі; урізноманітнення форм підвищення кваліфікації вчителів; активне залучення учителів-практиків до розробки навчальних планів і програм; розширення можливостей вибору студентами курсів та навчальних предметів за інтересами.

Література

1. Андрущенко Н. Дистанційна освіта в системі професійного розвитку вчителів Сполучених Штатів Америки / Наталія Андрущенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: [зб. наук. пр.]. – К, 2006. – Вип. 5 (15). – С. 60–63.
2. Мукан Н. Стандарти професійного розвитку педагогів у США / Наталія Мукан // Освіта Донбасу. – 2005. – N 5/6. – С. 99-106
3. Guskey T. Evaluating Professional Development / Thomas Guskey. – [S. l.] : Corwin Press, Inc, 2000. – P. 78-96.
4. NSDC's Standards for Staff Development. – [Електронний ресурс] / National Staff Development Council. – Oxford, 2008. – P. 3–4. – Режим доступу : <<http://www.nydic.org/nydic/staffing/documents/ProfessionalDevelopmentStandards.pdf>>. – Зарол. з екрану. – Мова англ.
5. Villegas-Reimers E. Teacher professional development: an international review of the literature / Elonora Villegas-Reimers // UNESCO: International Institute for Educational Planning. – 2003. – 197 p.
6. Smyth J. Problematizing teaching through a critical perspective on clinical supervision / John Smith // British Journal of Sociology of Education. – 1991. – N.12(3). – P. 323-346

В статье рассмотрены организационные и дидактические условия профессиональной подготовки будущих учителей старшей школы в системе педагогического образования США. Особое внимание уделено формированию содержания подготовки, использованию инновационных педагогических технологий.

Ключевые слова: учитель старшей школы, стандарты, принципы, содержание, технологии, портфолио, супервизия, практика.

The author of the article has considered the organisational and didactic basics of future high school teachers' professional training in the USA education system. Special attention has been paid to the content formation and the usage of innovative pedagogical technologies.

Key words: high school teacher, standards, principles, content, technologies, portfolio, supervision, practice.